

Igaunijas pieredzes izvērtējums, valstij pārņemot vidusskolas

Īsumā

Sabiedrības, politikas veidotāju un lēmumu pieņēmēju uzmanība nereti pievērsta Igaunijas izglītības sistēmas augstajam sniegumam, ko apliecina sekmīgi veiktās reformas, skolēnu starptautiskās novērtēšanas programmas ietvaros sasniegtie rādītāji, kā arī lielāks izglītības finansējums un pedagogu atalgojums.

Igaunijas Skolu tīkla programmā paredzēts, ka valsts pakāpeniski uzņemsies atbildību par vidusskolām, bet par pamatzglītību – pašvaldības. Pašlaik Igaunijā ir 18 valsts vidusskolas, kurās no 10. līdz 12. klasei mācās apmēram 5000 izglītojamie. Iecerēts, ka līdz 2020. gadam katrā pašvaldībā jābūt vismaz vienai valsts vidusskolai, bet līdz 2023. gadam valsts vidusskolu skaits varētu sasniegt 24.

Galvenie stimuli valsts vidusskolu izveidei bija skolēnu skaita samazināšanās, nepietiekamā izglītības kvalitāte atsevišķās pašvaldībās, grūtības ar pilnas slodzes nodrošināšanu mazo skolu skolotājiem, kvalificētu skolotāju trūkums un neefektīva skolu ēku izmantošana.

Paredzēts, ka valsts vidusskolas raksturos mūsdienīga mācību vide, atvērti domājoša skolu vadība un skolotāji, kā arī ieviestas jaunas un inovatīvas mācību metodes.

Skolu tīkla sakārtošanas rezultātā ievērojami samazinājušās pašvaldību skolu uzturēšanas izmaksas. Tās pašvaldības, kuras atteicās no vidusskolu uzturēšanas, saņēma līdzekļus pamatskolu darbības pilnveidošanai.

Pašlaik valsts un pašvaldību vidusskolu skolēnu sekmju salīdzinājums var būt nepilnīgs, jo, jaunajām valsts vidusskolām uzsākot darbu, kopējais sekmju līmenis kritīs. Tas skaidrojams ar faktu, ka šajās skolās mācības uzsāka skolēni, kuru sekmju līmenis pirms tam bijis zems.

Kopumā, pastiprinot dalījumu starp pamata un vidējo izglītību skolu finansēšanas aspektā, Igaunijai izdevies mazināt negatīvo efektu, kas izrietēja no pašvaldību konkurences par skolēniem, proti, no tā, ka pašvaldības centās paplašināt skolēnu piesaisti, piedāvājot dažādus papildu pakalpojumus, otrajā plānā atstājot kvalitatīva mācību satura nodrošināšanu.

Nesen publicētie Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) Starptautiskās skolēnu novērtēšanas programmas (Programme for International Student Assessment – PISA) rezultāti liecina, ka no visu OECD valstu skolēniem tieši Igaunijas skolēni uzrādījuši augstākos rezultātus. PISA pētījumā, kura ietvaros tiek vērtētas 15 gadus vecu skolēnu prasmes un zināšanas matemātikā, lasīšanā un dabaszinātnēs, Igaunija apsteigusi pat izglītības jomā par paraugvalsti uzskatīto Somiju. Jāatzīst, ka Igaunijas skolēnu panākumi nav pārsteidzoši, jo arī iepriekšējos PISA ciklos Igaunijas skolēnu sniegums bijis augsts. Lai arī Latvijas skolēnu sniegums pēc PISA vērtējumiem ir uzlabojies, tomēr tas ievērojami atpaliek no Igaunijas rādītājiem. Igaunijas panākumi atspoguļojas arī citos ar izglītību saistītos rādītājos, citstarp absolventu nodarbinātības, augstākās izglītības un zinātnes, mūžizglītības un digitālo prasmju rādītājos (1. attēls).

Analizējot Igaunijas panākumus, uzmanība jāpievērš ne tikai izglītības kvalitātes rādītājiem, bet arī ieguldījumiem izglītībā un tās pārvaldības sistēmai. Gan Latvija, gan Igaunija izglītībai atvēlē ievērojamus resursus, lai arī skolēnu skaits uz vienu skolotāju Igaunijā ir lielāks nekā Latvijā, jo īpaši vidusskolas posmā.¹ Taču Igaunijā valsts finansējums pedagogu algām tikai nedaudz atpaliek no summas, ko šim mērķim tērē Latvija, lai gan skolēnu Igaunijā ir gandrīz par trešdaļu mazāk nekā Latvijā.² Izglītības sistēma Latvijā un Igaunijā sastopas ar līdzīgiem izaicinājumiem, tādiem kā izglītojamo skaita samazināšanās (īpaši lauku skolās), nepietiekama pedagogiskā personāla atjaunotne u. c. **Skolu tīklu sakārtošanas procesā liela nozīme piešķirta valsts vidusskolu (Riigigümnaasiumid) izveidei reģionu centros.** Šīs vidusskolas nodrošina mācības 10.–12. klases posmā. Tās tiek pilnībā finansētas no valsts. Pašlaik Igaunijā darbojas jau 18 valsts vidusskolas, un tajās mācās aptuveni 5000 skolēni. Līdz 2023. gadam valsts vidusskolu skaitu iecerēts palielināt vēl par sešām, līdz tas sasniegs 24. Lielākās pēc skolēnu skaita ir Pērnavas Koidulas valsts vidusskola, Vīlandes valsts vidusskola, Tartu valsts vidusskola un Johvi valsts vidusskola.³

1. Kopīgi izaicinājumi, dažādas pieejas

Latvijai un Igaunija izglītības jomā ir daudz kā kopīga. Iedzīvotāju sistemātiska izglītošana sākusies relatīvi sen, pateicoties protestantisma izplatībai un progresīvajai sabiedrības elitei. Izglītība tiek vērtēta augstu. **Kopējais skolēnu skaits Igaunijā ir mazāks nekā Latvijā.**⁴ Mazāk ir arī skolu (Igaunijā – 518, Latvijā – 745).⁵ Arī skolēnu skaits Igaunijas vidusskolās ir mazāks nekā Latvijas vidusskolās. Saskaņā ar *Eurostat* datiem 2017. gadā 10.–12. klasē Latvijā mācījās aptuveni 61 tūkstoši skolēnu, bet Igaunijā – 44 tūkstoši skolēnu.⁶ Kopš XXI gadsimta sākuma gan Latvijā, gan Igaunijā skolēnu skaits ir samazinājies. 20 gadu laikā to skolēnu skaits, kuri mācās 10.–12. klasē, ir samazinājies par aptuveni 40 %, lai gan Igaunijā kopējais skolēnu skaits no 2008. gada ir par pāris procentiem pieaudzis.⁷ Abās valstīs izmantotie risinājumi saistīti ar izglītības pakalpojumu koncentrēšanu, skolu un klašu piepildījuma palielināšanu, uzturēšanas izmaksu mazināšanu, kā arī atsevišķu skolu apvienošanu vai slēgšanu.

Skolu pārvaldība gan Latvijā, gan Igaunijā tiek dalīta starp valsti un pašvaldībām. Skolām ir samērā plaša autonomija iekšējo resursu pārdalē. Pirmsskolas un sākumskolas izglītības posmā lielāko daļu jautājumu izlemj pašvaldības un pašas skolas, bet valsts nosaka izglītības kvalitātes standartus un izglītības finansēšanas pamatprincipus. Abās valstīs skolu finansēšanas sistēma balstīta uz tādu principu, ka pedagogu un skolu direktoru atalgojums tiek segts no valsts budžeta, bet visus pārējos ar izglītību saistītos izdevumus (citstarp par skolu ēku uzturēšanu) sedz skolas uzturētājs (pašvaldība, privātais uzņēmums vai valsts).⁸ Līdzīgi kā Latvijā, arī Igaunijā XX gadsimta deviņdesmitajos gados skolu pārvaldība decentralizējās, paplašinoties pašvaldību iespējām plānot un uzturēt kvalitatīvu izglītību. Igaunijas skolu direktoriem ir liela autonomija personāla izvēlē un skolas budžeta kontrolē. Taču dalītā atbildība (proti, valsts maksā pedagogiem algu, bet skolas saimniecību uztur pašvaldība) reizēm var kavēt lēmumu pieņemšanu par skolu reorganizāciju, jo valsts un pašvaldības viedoklis par izglītības nodrošināšanu var atšķirties.⁹

Nozīmīgākie pagrieziena punkti Igaunijas izglītības sistēmas reformu gaitā bija pamata un vidējās izglītības standartu pieņemšana, plaša skolu atbalsta pakalpojumu attīstība un t. s. tīģera lēciena programma visaptverošai izglītības sistēmas informācijas sistēmu un tehnoloģiju modernizācijai. Igaunijā sistemātiski tiek palielināts skolu finansējums un pedagogu atalgojums. Vienlaikus ar izglītības kvalitātes celšanu valsts cenšas mazināt sociālo un ekonomisko nevienlīdzību izglītības pieejamības aspektā. Tādēļ Igaunijas pieredze tiek pielīdzināta Somijas egalitārajai pieejai izglītības pieejamības nodrošināšanai.¹⁰ **Atsevišķas izmaiņas Igaunijas izglītības sistēmā tika ieviestas agrāk nekā Latvijā. Igaunija agrāk uzsāka pāreju uz kompetencēs balstītu izglītību, kā arī skolu tīkla sakārtošanas programmas īstenošanu.**¹¹ Liela nozīme bija pašvaldību ieinteresētībai sakārtot skolu tīklu, kas panāka citstarp arī ar finansiālās motivēšanas instrumentiem. Tās pašvaldības, kuras atteicās no vidusskolu uzturēšanas, saņēma līdzekļus pamatskolu darbības pilnveidošanai.¹²

Lai arī Latvijas un Igaunijas izglītības reformu virzība kopumā bijusi līdzīga, tiek pausts viedoklis, ka Latvijā bija grūtāk panākt vienošanos par veicamajām izglītības reformām, to mērķiem un to ietvaros veicamajiem pasākumiem. Pēc dažu izglītības pētnieku ieskata, reformu ieviešanu Latvijā kavējusi visai biežā valdību un ministru maiņa.¹³ Vēlākās izglītības reformas Latvijā izrietējušas arī no pašvaldību sadrumstalotības un atšķirīgās pieejas ar izglītības kvalitāti saistīto jautājumu risināšanai savā teritorijā.¹⁴ **Lai gan arī Igaunijā izglītības reformas sastapās ar zināmu pretestību, izšķirošs izrādījās sabiedrības atbalsts un politiskais konsenss par reformu nepieciešamību.**¹⁵

2. Pieredze skolu tīkla sakārtošanā

Demogrāfiskās situācijas un teritoriālās attīstības procesu ietekmē gan Latvija, gan Igaunija uzsāka sava skolu tīkla sakārtošanas. Igaunijā 2012./2013. mācību gadā bija 200, bet 2017. gadā – vairs tikai 163 vidusskolas. Plānots, ka reorganizācijas rezultātā vidusskolu skaits samazināsies līdz 100.¹⁶ Latvijā 2012./2013. mācību gadā bija 361, bet 2017./2018. mācību gadā – 333 vidusskolas.¹⁷ Abās valstīs problēmas rada arī nelielās klases un liels to skolotāju īpatsvars, kuri strādā nepilnu slodzi.¹⁸

PISA rezultāti pamatskolās

- Augstāki PISA skolēnu vērtējuma rezultāti. 2018. gada vērtējumā OECD valstu vidū pēc kopējā punktu skaita Igaunija ierindojās 1., bet Latvija – 24. vietā. Īpaši augsts vidējais vērtējums (530 punkti) iegūts dabaszinātnēs.

	Igaunija	Latvija ¹⁹
Lasīšana	523	479
Matemātika	523	496
Dabaszinātnes	530	487

Absolventi un to nodarbinātība

- Nedaudz augstāks nodarbināto jauniešu īpatsvars un ļoti zems bezdarbnieku īpatsvars to jauniešu vidū, kuri mācās.²⁰
- Nedaudz zemāks to jauniešu (18–34 gadu vecumā) īpatsvars, kuri nedz studē, nedz strādā (Igaunijā – 13,6 %, Latvijā – 15,2 %).²¹
- Atzinīgāks darba devēju vērtējums attiecībā uz augstākās izglītības iestāžu absolventu prasmēm.²²

Augstākā izglītība un zinātne

- Lielāks augstāko izglītību ieguvušo īpatsvars pieaugušo (25–64 gadu vecumā) vidū (Igaunijā – 41,2 %, Latvijā – 33,9 %).²³
- Labākas pozīcijas vadošo universitāšu reitingos.²⁴
- Lielāks ārvalstu studējošo īpatsvars.²⁵
- Lielāks pētniecības un attīstības jomā nodarbināto īpatsvars (Igaunijā – 0,9 %, Latvijā – 0,56 %).²⁶

Finansējums

- Izglītībai atvēlētā finansējuma īpatsvars iekšzemes kopproduktā ir 5,8 %. Tāds pats ir arī izglītības finansējuma īpatsvars Latvijas iekšzemes kopproduktā.²⁷
- Tomēr Igaunijā ir lielāks finansējums uz vienu izglītojamo/studējošo visos izglītības līmeņos, bet jo īpaši augstākajā izglītībā.²⁸
- Mazāks kopējais valsts finansējums pedagogu atalgojumam, taču lielāks finansējums uz vienu skolēnu un lielāka minimālā skolotāja mēnešalga par slodzi.²⁹

	Igaunija	Latvija
Valsts finansējums pedagogu atalgojumam (milj. euro)	275	285
Finansējums uz izglītojamo (euro)	1819	1327
Minimālā pedagoga mēnešalga par vienu slodzi (euro)	1150	710

- Lielāks augstākās izglītības un zinātnes finansējums. Vairāk līdzekļu no iekšzemes kopprodukta (IKP) novirza pētniecībai un attīstībai (Igaunijā – 1,29 %, Latvijā – 0,51 %).³⁰

Izglītojamie

- Kopējais skolēnu skaits ir mazāks nekā Latvijā (Igaunijā – 168 263; Latvijā – 238 866).³¹
- Mazāks to vidusskolēnu skaits, kuri mācās 10.–12. klasē (saskaņā ar Eurostat datiem par 2017. gadu Igaunijā 44 204, bet Latvijā – 61 078).³²

Skolas

- Mazāk skolu (2019. gadā Igaunijā – 518, Latvijā – 745, t. sk. vakarskolas).³³

Mūžizglītība

- Vairāk mūžizglītībā iesaistīto pieaugušo vecuma grupā no 25 līdz 64 gadiem (Igaunijā – 19,7 %, Latvijā – 6,7 %).³⁴

Digitālā pratība

- Augstāki digitālo pamatprasmju rādītāji gados vecākiem iedzīvotājiem.³⁵

Valodas

- Vairāk skolēnu mācās divas vai vairākas valodas (Igaunijā – 96,9 %, Latvijā – 81,6 %).³⁶

Pedagogi

- Vairāk vidusskolēnu uz vienu skolotāju (2018. gadā Igaunijā – 15,7; Latvijā – 10,7).³⁷
- Abās valstīs ir lielākais par 50 gadiem vecāku skolotāju īpatsvars visu ES valstu vidū.³⁸
- Abās valstīs skolotāja profesijā vairāk strādā sievietes (Igaunijā – 82 %; Latvijā – 85 %).³⁹

1.attēls. Igaunijas izglītības sistēmu raksturojoši rādītāji iepretī situācijai Latvijā

Skolu tīkla sakārtošana nozīmē ne tikai mazo skolu slēgšanu vai reorganizāciju, bet arī iespēju uzlabot mācību vidi un nodrošināt lielāku atalgojumu saglabātajās skolās strādājošiem pedagogiem. Igaunijas skolu tīkla sakārtošana jau pašā sākumā tika apspriesta plašākā kontekstā, neaizmirstot par virsmērķi nodrošināt kvalitatīvu izglītību līdz ar atbilstošu mācību vidi, materiāltehnisko nodrošinājumu un reālām iespējām piesaistīt kvalificētus pedagogus un atbalsta personālu. Pēc Igaunijas Izglītības un pētniecības ministrijas (IPM) pārstāvju domām, liela nozīme Igaunijas valdības nospraustā kursa īstenošanā bijusi OECD rekomendācijām, kas ietvertas 2016. gada skolu resursu izvērtējumā.⁴⁰ Tika rekomendēts precizēt tādu atbildības sadalījumu, ka pašvaldības nodrošina pirmsskolas izglītību un pamatizglītību, savukārt valsts – vidējo izglītību, kā arī speciālo izglītību. OECD arī ieteica turpināt skolu tīkla konsolidāciju, par šā procesa galveno mērķi izvirzot skolēnu intereses, kā arī izvērtējot dažādas uz skolu tīkla racionalizēšanu vērstas stratēģijas, piemēram, mazo skolu slēgšanu vai apvienošanu, tuvu esošu skolu resursu koplietošanu, skolu grupēšanu (*clustering*) pēc satelītu principa, proti, vairākas mazas skolas grupējas ap vienu lielu izglītības iestādi, budžets ir kopīgs un vadība centralizēta.⁴¹

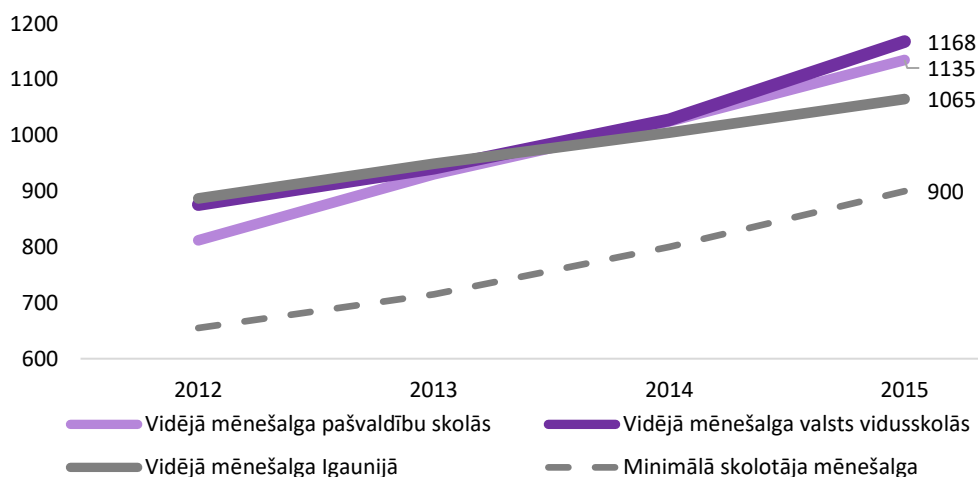
Balstoties uz minētajām rekomendācijām, **Igaunijas Skolu tīkla programmā 2015.–2020. gadam tika izvirzīti šādi principi:**

- atbildību par pamatizglītību uzņemas pašvaldības, bet par vidusskolām – valsts;
- valsts vidusskolu izveidošana katrā apriņķī (vismaz 15 skolas);
- skolu tīkla optimizēšana un atjaunošana;

- skolu tīkla pielāgošana skolēniem ar īpašām izglītības vajadzībām (par trešdaļu samazināts speciālo skolu skaits);
- adekvātu apstākļu radīšana skolēnu ar nelieliem mācīšanās traucējumiem integrācijai vispārīgizglītošajās skolās.⁴²

3. Uzsvars uz skolotāju

Igaunijas skolotāju motivēšanas galvenie principi ir šādi: ļaut pedagogiem pašiem izvēlēties savas mācību metodes, nodrošināt tiem konkurētspējīgu atalgojumu un profesionālās pilnveides iespējas.⁴³ 2019. gadā skolotāja minimālā mēneša alga par pilnu slodzi Igaunijā bija 1250 *euro*, bet no 2020. gada – jau 1315 *euro* mēnesī, t. i., 93 % no vidējās algas tautsaimniecībā.⁴⁴ Skolotāja atalgojums ir atkarīgs no izglītojamo skaita klasē un stundu skaita. Šāds atalgojums tiek noteikts par 35 stundu darba nedēļu, kurā ir 21 kontaktstunda. Iecerēts, ka 2020. gadā skolotāju alga par 20 % pārsniegs vidējo algu valstī. Turpretī Latvijā skolotāju vidējais atalgojums ir ap 700 *euro* mēnesī, un pedagogu algas būtiski palielinājās tikai pēc 2016. gada. Igaunijā skolotāju atalgojums tika paaugstināts katru gadu (2. attēls). Papildus skolotāju algu finansējumam Igaunijas skolas saņem arī finansējumu, ko izmanto piemaksām par klases audzināšanu, kā arī par darbu ar bērniem, kuriem ir īpašas vajadzības, vai ar talantīgiem skolēniem.⁴⁵ Lai sekmētu jauno pedagogu ieinteresētību pasniegt mācību priekšmetus skolās, kurās mācības notiek krievu valodā, valsts pirmos trīs darba gadus nodrošina īpašu stipendiju, kuras saņemšana rada saistības turpināt darbu skolā vēl piecus gadus.⁴⁶ **Jāpiebilst, ka gan Igaunijā, gan Latvijā ir visai liels to skolotāju īpatsvars, kuri nestrādā pilnu slodzi, taču Latvijā tādu pedagogu ir vairāk nekā Igaunijā** (Latvijā – 61 %, bet Igaunijā – 42 %).⁴⁷ Igaunijā tiek atzīts, ka lielākajās skolās un valsts vidusskolās ir vieglāk skolotājiem nodrošināt lielāku slodzi, bet pašvaldību skolās nepilnas slodzes skolotāju īpatsvars joprojām ir ievērojams.⁴⁸ **Skolotāju bruto mēnešalgas valsts vidusskolās ir nedaudz augstākas nekā pašvaldību vidusskolās** (1. tabula). Arī skolēnu skaits uz vienu skolotāju ir lielāks, tātad arī klases ir lielākas. Savukārt skolēnu skaits uz vienu skolotāju pilna laika ekvivalenta (PLE) vienībās valsts vidusskolās 2019. gadā bija mazāks nekā pašvaldību skolās. Jāņem vērā, ka atšķirībā no valsts vidusskolām pašvaldību vidusskolās viens skolotājs nereti māca skolēnus vairākos izglītības līmeņos, līdz ar to nodrošināt pilnu slodzi valsts vidusskolās ir grūtāk, jo skolotājs nevada nodarbības pamatskolas līmenī.⁴⁹

2. attēls. Igaunijas pedagogu vidējās mēnešalgas, minimālās skolotāja mēnešalgas un vidējās mēnešalgas Igaunijā (*euro*) izmaiņas 2012.–2015. gadā⁵⁰

Igaunijā ievērojami resursi tiek investēti pedagogu tālākizglītībā. Atšķirībā no Latvijas, Igaunijas pedagogu tālākizglītību finansē valsts, un tālākizglītības finansējums ir iekļauts katrai skolai piešķirtajā valsts finansējumā. Latvijas IZM pārstāvji uzskata, ka šāda pieeja sekmē sistemātiskāku tālākizglītības organizēšanu.⁵¹ Igaunijā tiek īpaši izcelta arī skolu vadītāju kompetenču paaugstināšana. Līdzīgi kā Latvijā, skolu direktoru izvēle ir pašvaldības ziņā, taču starp atlases kritērijiem īpaši izceltas līderības kompetences un spēja veidot komandu. Ik gadu direktori veic pašvērtējumu. Balstoties uz tā rezultātiem, tiek nodrošināta direktoru profesionālā pilnveide.⁵²

Skolotāja vidējā bruto mēnešalga pašvaldību un valsts vidusskolās⁵³

	2018	2019*
Vidējā pašvaldības vidusskolas skolotāja mēneša bruto alga (euro)	1478	1544
Vidējā valsts vidusskolas skolotāja mēneša bruto alga (euro)	1548	1626

*Dati par 2019. gada 11 mēnešiem

4. Valsts vidusskolu izveide

Pašlaik Igaunijā darbojas jau 18 valsts vidusskolas, un tajās mācās aptuveni 5000 skolēni (2. tabula). Līdz 2023. gadam valsts vidusskolu skaitu iecerēts palielināt vēl par sešām, līdz tas sasniegs 24. Lielākās vidusskolas pēc skolēnu skaita ir Pärnu Koidula Gümnaasium, Viljandi Gümnaasium, Tartu Tamme Gümnaasium un Jõhvi Gümnaasium.

Valsts vidusskolas, skolotāju skaits, skolotāju skaits PLE vienībās un skolēnu skaits⁵⁴

Skola	Skolotāju skaits	Skolotāju skaits PLE	
		vienībās	Skolēnu skaits
Tallinna Muusikakeskkool	97	22,2	63
Pärnu Koidula Gümnaasium	39	32,6	560
Valga Gümnaasium	25	15,4	177
Tartu Tamme Gümnaasium	42	29,5	479
Noarootsi Gümnaasium	19	10,3	130
Nõo Reaalgümnaasium	28	20,5	272
Narva Vanalinna Riigikool	18	8,7	77
Viljandi Gümnaasium	57	38,9	550
Läänemaa Ühisgümnaasium	26	19,9	243
Jõgevamaa Gümnaasium	24	18,1	189
Võru Gümnaasium	26	19,9	237
Jõhvi Gümnaasium	47	39,4	450
Hiiumaa Gümnaasium	29	12,7	115
Põlva Gümnaasium	21	17,0	214
Viimsi Gümnaasium	40	29,6	389
Rapla Gümnaasium	36	17,6	238
Paide Gümnaasium	19	12,6	157
Kohtla-Järve Gümnaasium	32	31,7	292

Galvenie stimuli valsts vidusskolu izveidei Igaunijā bija šādi:

- **skolēnu skaita samazināšanās.** Pēdējo 20 gadu laikā izglītojamo skaits vispārīzglītojošajās skolās ir sarucis gandrīz par trešdaļu;
- **nepietiekama izglītības kvalitāte.** Atsevišķu pašvaldību skolām ir problemātiski nodrošināt augstu izglītības kvalitāti;
- **grūtības ar pilnas slodzes nodrošināšanu mazo skolu skolotājiem.** Skolās, kurās skolēnu ir maz, nav iespējams skolotājiem nodrošināt pilnu slodzi un motivējošu atalgojumu;
- **kvalificētu skolotāju trūkums.** Šis apstāklis mudinājis skolēnus doties uz pilsētu skolām, kur iegūstamā izglītība, viņuprāt, ir kvalitatīvāka;
- **neefektīva skolu ēku izmantošana.** Lai gan skolēnu skaits samazinās, skolu uzturēšanas un apsaimniekošanas izdevumi, kas jāsedz pašvaldībām, nesarūk.⁵⁵

Minēto iemeslu dēļ valdība nolēma paplašināt savas funkcijas vidējās izglītības organizēšanā un jau 2010. gadā uzsāka reformu nolūkā izveidot valsts vidusskolas katrā Igaunijas apriņķī. Valsts pārziņā ir skolas, kas nodrošina vidējo izglītību (10.–12. klase). Valsts vidusskolās netiek nodrošināta izglītība pamatzglītības pirmajā posmā (1.–6. klase) un otrajā posmā (7.–9. klase).

Pašvaldības nav tiesīgas pieņemt tādu lēmumu, ka skola gluži vienkārši tiek nodota valsts pārziņā, taču valsts sākotnēji cenšas panākt vienošanos ar pašvaldībām par skolu tīkla reformēšanu. Pašvaldībai ir jāatsakās no

īpašumtiesībām uz valsts vidusskolām, taču jāturpina nodrošināt savas teritorijas iedzīvotājiem kvalitatīvas pamatizglītības pieejamību. Tas nozīmē, ka, valstij pārņemot vidusskolas, pašvaldības var vairāk koncentrēties uz kvalitatīvākas pamatizglītības nodrošināšanu. IPM un valsts vidusskolas ir noslēgušas kvalitātes līgumus, kuros ietverti valsts vidusskolu darbības pamatprincipi un kvalitātes rādītāji. Valsts vidusskolas absolventi var uzsākt studijas augstākajās vai profesionālajās izglītības iestādēs. Ja lauku apvidos dzīvojoši skolēni izvēlas mācības turpināt valsts vidusskolās, kuras atrodas apriņķu centros, viņiem regulāri nākas mērot garāku ceļu uz skolu un atpakaļ. Taču Igaunijas IPM pārstāvji uzskata, ka šis faktors ir nevis mazinājies, bet, tieši otrādi, veicinājis skolēnu motivāciju. Skolēniem no attālākiem apvidiem valsts subsidē nokļūšanai līdz valsts vidusskolai un atpakaļ nepieciešamos ceļa izdevumus.⁵⁶

Valsts vidusskolas tika veidotas vienlaikus ar skolu tīkla programmā paredzēto skolu ēku funkciju maiņu un renovāciju, kas bija vērstas uz skolu uzturēšanas izmaksu samazināšanu. Igaunijas skolu programmā 2013.–2023. gadam paredzēts:

- samazināt vidusskolu skaitu no 202 vidusskolām 2013. gadā līdz 100 vidusskolām (pašlaik – 157 vidusskolas);
- samazināt vienam skolēnam paredzētās telpas vidējo platību no 17 līdz 10–11 m² (neskaitot guļamtelpas un sporta nodarbībām paredzētās telpas);
- modernizēt 34 pamatskolas, 24 valsts vispārīzglītojošās vidusskolas, speciālās skolas, kā arī orientēties uz speciālo skolu audzēkņu iekļaušanu vispārīzglītojošajās skolās.⁵⁷

Skolu tīkla programmas ietvaros atsevišķas skolas saņēmušas līdzekļus modernizācijai no ERAF un Kohēzijas finansējuma programmas. Kā jau tika plānots, ir samazinājies skolu skaits un vienam skolēnam paredzētās telpas vidējā platība. Piemēram, Hāpsalā 2013. gadā šis rādītājs bija 11,4 m², bet pašlaik – tikai 6,3 m². Vehmā telpas vidējā platība uz vienu skolēnu samazinājās no 37,7 m² līdz 14 m². Programmas rezultātā samazinātā skolu telpu platība ļaus pašvaldībām ik gadu ietaupīt 5,6 miljonus *euro*, bet pēc ēku modernizēšanas to uzturēšanas izmaksas samazināsies vēl par diviem miljoniem *euro* gadā.⁵⁸

Pēc Igaunijas IPM pārstāvju vērtējuma, galvenās valsts vidusskolu priekšrocības ir šādas:

- **mūsdienīga mācību vide** – valsts vidusskolas ir vai nu jaunas, vai arī pilnībā renovētas;
- **atvērti domājoša skolu vadība un skolotāji;**
- **jaunas un inovatīvas mācību metodes;**
- **vienošanās par kvalitatīvas izglītības principiem un kvalitātes rādītājiem;**
- **skolēniem nodrošināta pieeja kvalitatīvu skolu tīklam.** Skolēni no vienas valsts vidusskolas var izvēlēties noteiktus mācību priekšmetus apgūt citā vidusskolā vai arī piedalīties kopīgos skolu projektos.⁵⁹

Valsts un pašvaldību vidusskolu skolēnu sekmju salīdzinājums var būt neobjektīvs, jo, valsts vidusskolām uzsākot darbu, kopējais sekmju līmenis kritās. Tas skaidrojams ar faktu, ka šajās skolās mācības uzsāka skolēni, kuru sekmju līmenis pirms tam bija zems.⁶⁰

Lai gan skolu tīkla sakārtošana Igaunijā vēl turpinās, jau tagad redzams, ka atbildības dalījumam starp valsti un pašvaldībām ir zināmas priekšrocības. Pastiprinot dalījumu starp pamatizglītību un vidējo izglītību nodrošinātajām skolām to finansēšanas aspektā, Igaunijai izdevies mazināt negatīvo efektu, kas izrietēja no pašvaldību konkurences par skolēniem, proti, no tā, ka pašvaldības izvēlējās paplašināt skolēnu piesaisti, piedāvājot dažādus papildu pakalpojumus, piemēram, brīvpusdienas, stipendijas, transportu, naktsmītni, bet otrajā plānā atstāja kvalitatīva mācību satura nodrošināšanu. Lai gan līdz ar vidusskolu pārņemšanu valsts pārziņā pašvaldību iesaiste skolu finansēšanā ir mazinājusies, pašvaldību atbalsts un veikspēja joprojām ir nozīmīgi faktori izglītības snieguma uzlabošanai, piemēram, sekmīgāk organizējot pedagogu metodisko darbu, veicinot pieredzes apmaiņu, nodrošinot dažādus diagnosticējošos rīkus u. tml. Pašlaik **Igaunijā top izglītības stratēģija 2021.–2035. gadam, kurā plaša uzmanība veltīta darba tirgū un sabiedrībā notiekošajām pārmaiņām.** Stratēģijā uzsvars likts uz mācību satura un mācīšanas pieeju tālāku pilnveidi, elastīgāku pāreju starp izglītības līmeņiem un skolu sadarbības veicināšanu konsorcijs.⁶¹ Paredzēts turpināt skolu tīkla reorganizācijas procesus un palielināt uz pilnu slodzi nodarbināto skolotāju skaitu.

Atsauces

- ¹ Purīna, E., 2019. *Kāpēc kaimiņos saņem vairāk? Kariņš maldina par Igaunijas pedagogu algām*. 08.07.2019. Re:Baltica. Pieejams: <https://rebaltica.lv/2019/07/kapec-kaiminos-sanem-vairak-karins-maldina-par-igaunijas-pedagogu-algam/>.
- ² Igaunijā 2019. gadā bija 151164 skolēni un 518 skolas (vidēji 292 audzēkņi vienā skolā), bet Latvijā 214800 skolēni un 745 skolas (vidēji 288 audzēkņi vienā skolā).
- ³ E-pasta sarakste ar Igaunijas Izglītības un pētniecības ministrijas pārstāvjiem, 2019. gada decembrī.
- ⁴ Dati uz 2017. gadu, neietverot pirmsskolas izglītību. Sk. Eurostat, 2020. *Pupils enrolled in upper secondary education by programme orientation, sex, type of institution and intensity of participation*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrs04&lang=en.
- ⁵ Purīna, E., 2019. *Kāpēc kaimiņos saņem vairāk? Kariņš maldina par Igaunijas pedagogu algām*. 08.07.2019. Re:Baltica. Pieejams: <https://rebaltica.lv/2019/07/kapec-kaiminos-sanem-vairak-karins-maldina-par-igaunijas-pedagogu-algam/>.
- ⁶ Eurostat, 2020. *Pupils enrolled in upper secondary education by programme orientation, sex, type of institution and intensity of participation*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uoe_enrs04&lang=en.
- ⁷ Orupe, A., 2016. *Skolu reformas – ar skatu uz Igauniju?*. 14.03.2016. nra.lv. Pieejams: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-kariera/166353-skolu-reformas-ar-skatu-uz-igauniju.htm>.
- ⁸ Lees, M., 2016. *Estonian education system 1990-2016. Reforms and their impact*. Estonian Ministry of Education and Research. http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2016/08/Estonian-Education-System_1990-2016.pdf.
- ⁹ Orupe, A., 2016. *Skolu reformas – ar skatu uz Igauniju?* 14.03.2016. nra.lv. Pieejams: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-kariera/166353-skolu-reformas-ar-skatu-uz-igauniju.htm>.
- ¹⁰ Anstrate, V., 2020. *Igauniju izglītības spožums – radoša brīvība un milzu pūles programmu modernizācijā*. 03.02.2020. LTV: Panorāma. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/igaunu-izglitibas-spozums--radosa-briviba-un-milzu-pules-programmu-modernizacija.a347110/>.
- ¹¹ Turpat.
- ¹² Chatam House formāta intervija ar Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvjiem, 2019. gada 17. decembrī.
- ¹³ Khavenson, T., 2018. *Postsocialist Transformations, Everyday School Life, and Country Performance in PISA: Analysis of Curriculum Education Reform in Latvia and Estonia*. 01.08.2018. ResearchGate. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/327385485_Postsocialist_Transformations_Everyday_School_Life_and_Country_Performance_in_PISA_Analysis_of_Curriculum_Education_Reform_in_Latvia_and_Estonia.
- ¹⁴ Turpat.
- ¹⁵ Anstrate, V., 2020. *Igauniju izglītības spožums – radoša brīvība un milzu pūles programmu modernizācijā*. 03.02.2020. LTV: Panorāma. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/zinu-analize/igaunu-izglitibas-spozums--radosa-briviba-un-milzu-pules-programmu-modernizacija.a347110/>.
- ¹⁶ European Commission (EC), 2018. *Education and Training Monitor 2018. Estonia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-estonia_en.pdf
- ¹⁷ LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020. *Oficiālā statistika par vispārējo izglītību 2018./2019. m. g. Vispārizglītojošās dienas skolas*. Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/publikacijas-un-statistika/statistika-par-izglitibu/statistika-par-visparejo-izglitibu/2018-2019-m-g3>.
- ¹⁸ LR Izglītības un zinātnes ministrija (IZM), 2020. *Par vispārējās vidējās izglītības iestāžu tīkla izvērtējumu. Informatīvais ziņojums*. 07.01.2020. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40481840>.
- ¹⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2018. *PISA 2018 results: Snapshot of students' performance in reading, mathematics and science*. Pieejams: https://www.oecd.org/pisa/PISA-results_ENGLISH.png.
- ²⁰ Eurostat, 2019. *Statistics on young people neither in employment nor in education or training*. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training.
- ²¹ Turpat.
- ²² Krasnopjorovs, O., 2019. *Darbaspēka rezervju anatomija Baltijas valstīs: Skats 15 gadu pēc pievienošanās ES*. Diskusijas materiāls. Rīga: Latvijas Banka. Pieejams: https://datnes.latvijasbanka.lv/diskusijas-materiali/dm_2_2019-lv.pdf.
- ²³ Eurostat, 2020. *Tertiary educational attainment, age group 25-64 by sex and NUTS 2 regions*. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tgs00109/default/table?lang=en>.
- ²⁴ Krasnopjorovs, O., 2019. *Darbaspēka rezervju anatomija Baltijas valstīs: Skats 15 gadu pēc pievienošanās ES*. Diskusijas materiāls. Rīga: Latvijas Banka. Pieejams: https://datnes.latvijasbanka.lv/diskusijas-materiali/dm_2_2019-lv.pdf; Rätfelders, T., 2020. *Latvijas universitātes: kāpēc atpaliekam no Igaunijas un Lietuvas?*. 11.02.2020. TVNET. Pieejams: <https://www.tvnet.lv/6896719/latvijas-universitates-kapec-atpaliekam-no-igaunijas-un-lietuvas>.
- ²⁵ Krasnopjorovs, O., 2019. *Darbaspēka rezervju anatomija Baltijas valstīs: Skats 15 gadu pēc pievienošanās ES*. Diskusijas materiāls. Rīga: Latvijas Banka. Pieejams: https://datnes.latvijasbanka.lv/diskusijas-materiali/dm_2_2019-lv.pdf.
- ²⁶ Turpat.
- ²⁷ European Commission (EC), 2019. *Education and Training Monitor 2019. Estonia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-estonia_en.pdf;
- European Commission (EC), 2019. Education and Training Monitor 2019. Latvia**. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-latvia_en.pdf.
- ²⁸ Saskaņā ar Eiropas Komisijas veiktajiem izglītības monitoringa rezultātiem, finansējums uz vienu skolēnu visos izglītības līmeņos Igaunijā ir augstāks (ISCED1 līmenī Igaunijā – 5000 euro, Latvijā – 4693 euro, ISCED 2 līmenī Igaunijā 5127 euro, Latvijā – 4730 euro, ISCED 3–4 līmenī Igaunijā – 5135 euro, Latvijā – 5008 euro. Lielākas atšķirības finansējumā starp abām valstīm parādās augstākajā izglītībā (ISCED 5–8 līmenī Igaunijā – 9445 euro, Latvijā – 5408 euro. Sk. **European Commission (EC), 2019. Education and Training Monitor 2019. Estonia**. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-estonia_en.pdf; **European Commission (EC), 2019. Education and Training Monitor 2019. Latvia**. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-latvia_en.pdf.
- ²⁹ Purīna, E., 2019. *Kāpēc kaimiņos saņem vairāk? Kariņš maldina par Igaunijas pedagogu algām*. 08.07.2019. Re:Baltica. Pieejams: <https://rebaltica.lv/2019/07/kapec-kaiminos-sanem-vairak-karins-maldina-par-igaunijas-pedagogu-algam/>.

- ³⁰ Eurostat, 2019. *Key figures on Europe. Statistics illustrated*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10164469/KS-El-19-001-EN-N.pdf/33ab6c0c-a0c6-5294-3948-b1fb9973d096>.
- ³¹ Dati par skolēnu skaitu uz 2017. gadu neietverot pirmsskolas izglītību. Sk. Eurostat, 2020. *Pupils enrolled in upper secondary education by programme orientation, sex, type of institution and intensity of participation*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_enrs04&lang=en.
- ³² Turpat. Eurostat dati par skolēnu skaitu, kuri mācās 10.–12. klasē Latvijā un Igaunijā, liecina, ka abās valstīs skolēnu skaits ir mazinājies, tomēr Latvijā skolēnu skaits sarucis straujāk. Latvijā 2010. gadā mācījās 94941 skolēns, bet 2017. gadā – 61078 (samazinājums par 35 %). Igaunijā 2010. gadā 10.–12. klasē mācījās 53315 izglītojamie, bet 2017. gadā – 44204 (samazinājums par 17 %). Sākot ar 2015. un 2016. gadu, abās valstīs atkal vērojams vidusskolēnu skaita pieaugums.
- ³³ Puriņa, E., 2019. *Kāpēc kaimiņos saņem vairāk? Kariņš maldina par Igaunijas pedagogu algām*. 08.07.2019. Re: Baltica. Pieejams: <https://rebaltica.lv/2019/07/kapec-kaiminos-sanem-vairak-karins-maldina-par-igaunijas-pedagogu-algam/>.
- ³⁴ Piedalījušies mūžizglītībā vai izglītības aktivitātēs pēdējo četru nedēļu laikā. Krasnopjorovs, O., 2019. *Darbspēka rezervju anatomija Baltijas valstīs: Skats 15 gadu pēc pievienošanās ES*. Diskusijas materiāls. Rīga: Latvijas Banka. Pieejams: https://datnes.latvijabanka.lv/diskusijas-materiali/dm_2_2019-lv.pdf.
- ³⁵ Turpat.
- ³⁶ Eurostat, 2019. *What proportion of pupils learn two or more foreign languages (% of pupils in upper secondary general education)*. Pieejams: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:What_proportion_of_pupils_learn_two_or_more_foreign_languages_\(%25_of_pupils_in_upper_secondary_general_education\)_ET19.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:What_proportion_of_pupils_learn_two_or_more_foreign_languages_(%25_of_pupils_in_upper_secondary_general_education)_ET19.png).
- ³⁷ Eurostat, 2020. *Ratio of pupils and students to teachers and academic staff by education level and programme orientation*. educ_uae_perp04. Pieejams: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_uae_perp04&lang=en
- ³⁸ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2019. *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Country Note: Latvia*. Paris: OECD Publishing. Pieejams: http://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_LVA.pdf;
- ³⁹ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2019. *TALIS 2018 Results (Volume I): Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Country Note: Estonia*. Paris: OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_EST.pdf.
- ⁴⁰ Turpat.
- ⁴¹ Santiago, P., Levitas, A., Radó, P., Shewbridge, C., 2016. *OECD Reviews of School Resources: Estonia 2016*. Paris: OECD Publishing. Pieejams: https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-reviews-of-school-resources-estonia-2016_9789264251731-en.
- ⁴² Turpat.
- ⁴³ Lees, M., 2016. *Estonian education system 1990–2016. Reforms and their impact*. Estonian Ministry of Education and Research. Pieejams: http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2016/08/Estonian-Education-System_1990-2016.pdf.
- ⁴⁴ Turpat.
- ⁴⁵ Kuzmina, I., 2020. *Skolotāji – nepopulārāki par politiķiem*. 05.02.2020. Latvijas Avīze.
- ⁴⁶ Orupe, A., 2019. *Igaunijas izrāviens izglītībā – līdzvars starp veco un jauno*. 19.12.2019. nra.lv. Pieejams: <https://nra.lv/latvija/izglitiba-karjera/300157-igaunijas-izraviens-izglitiba-lidzvars-starp-vecu-un-jauno.htm>.
- ⁴⁷ Lees, M., 2016. *Estonian education system 1990–2016. Reforms and their impact*. Estonian Ministry of Education and Research. Pieejams: http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2016/08/Estonian-Education-System_1990-2016.pdf.
- ⁴⁸ Dati par 2019. gadu. Puriņa, E., 2019. *Kāpēc kaimiņos saņem vairāk? Kariņš maldina par Igaunijas pedagogu algām*. 08.07.2019. Re: Baltica. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://rebaltica.lv/2019/07/kapec-kaiminos-sanem-vairak-karins-maldina-par-igaunijas-pedagogu-algam/>.
- ⁴⁹ E-pasta sarakste ar Igaunijas Izglītības un pētniecības ministrijas pārstāvjiem, 2019. gada decembrī.
- ⁵⁰ Turpat.
- ⁵¹ Lees, M., 2016. *Estonian education system 1990–2016. Reforms and their impact*. Estonian Ministry of Education and Research. http://4liberty.eu/wp-content/uploads/2016/08/Estonian-Education-System_1990-2016.pdf.
- ⁵² Chatam House formāta intervija ar Latvijas Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvjiem, 2019. gada 17. decembrī.
- ⁵³ Turpat.
- ⁵⁴ E-pasta sarakste ar Igaunijas Izglītības un pētniecības ministrijas pārstāvjiem, 2019. gada decembrī.
- ⁵⁵ Turpat.
- ⁵⁶ Turpat.
- ⁵⁷ Turpat.
- ⁵⁸ Turpat.
- ⁵⁹ Turpat.
- ⁶⁰ Turpat.
- ⁶¹ European Commission (EC), 2018. *Education and Training Monitor 2018. Estonia*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pieejams: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/et-monitor-report-2018-estonia_en.pdf.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz apskatu, tā autoru un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerčiālos nolūkos apskatu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un apskata autoru.

Latvijas Republikas Saeima un apskata autors nav atbildīgi par apskatā iekļautās informācijas tālāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Apskats neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz apskatu pieder Latvijas Republikas Saeimai.

ISBN 978-9934-598-00-5